

[1]

(ΔΙΑ/ΠΟΛΥ)ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΦΥΠΝΙΣΗ
ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΩΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ,
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Κώστας Ντίνας

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Ελένη Γρίβα

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Περίληψη

Στη συγκεκριμένη εργασία δίνεται έμφαση στη σχέση γλώσσας και πολιτισμού και στην πολυ/διαπολιτισμική επίγνωση και επικοινωνία και τη διαπολιτισμική μάθηση, καθώς αποτελούν βασικές συνιστώσες για την προώθηση της επικοινωνίας και την αποδοχή της ετερότητας και καθορίζουν το σύγχρονο περιβάλλον της γλωσσικής διδασκαλίας. Παρουσιάζονται διάφορες απόψεις για τη διαπολιτισμική επικοινωνιακή ικανότητα, παραδείγματα που προάγουν την πολυπολιτισμική αφύπνιση και τη διαπολιτισμική επικοινωνία καθώς και

βέλτιστες πρακτικές για τη διδασκαλία της δεύτερης γλώσσας σε ένα πολιτισμικά πολύχρωμο περιβάλλον. Άλλωστε, η πολυπολιτισμική επίγνωση και η διαπολιτισμική επικοινωνία αποτελούν «απαραίτητα» εργαλεία για την αποτελεσματική επικοινωνία και την ομαλή συνύπαρξη μαθητών από μεταναστευτικά περιβάλλοντα στον σχολικό και κοινωνικό ελληνικό χώρο.

Λέξεις-κλειδιά: δεύτερη γλώσσα, πολιτισμός, διαπολιτισμική αφύπνιση, διαπολιτισμική επικοινωνία, διδακτικές πρακτικές.

1. Εισαγωγή

Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ για πολλά χρόνια συνδεόταν με την ιστορική προσέγγιση, ενώ η σύνδεσή του με τη γλώσσα ήταν παντελώς απύσχα. Τα τελευταία χρόνια, ο πολιτισμός συνδέεται με το πώς τα άτομα αντιλαμβάνονται την καθημερινότητά τους υπό το πρίσμα των παραγωγικών πρακτικών που οργανώνονται με διάφορους τρόπους προσαρμοσμένους στη συγκεκριμένη κουλτούρα (Pennycook, 2010: 66). Δεν σχετίζεται δηλαδή μόνο με «τα μεγάλα επιτεύγματα των ανθρώπων», αλλά συνδέεται και με τα έθιμα, τις παραδόσεις και τις πρακτικές που εφαρμόζονται στην καθημερινή ζωή (Halverson, 1985: 327). Στο ίδιο πλαίσιο υποστηρίζεται ότι ο πολιτισμός σχετίζεται με τον τρόπο ζωής μιας ομάδας ατόμων, τα έθιμα, τις παραδόσεις και τις πρακτικές που εφαρμόζονται στην καθημερινή ζωή και βασιζονται σε έναν κοινό τρόπο θέασης του κόσμου μέσα σε συγκεκριμένα κοινωνικά πλαίσια (Tomalin & Stemplecki, στο Moran, 2001: 17).

Ο Nieto (1999: 48) ορίζει τον πολιτισμό ως «[...] τις συνεχώς μεταβαλλόμενες αξίες, τις παραδόσεις, τις κοινωνικές και πολιτικές σχέσεις και την κοσμοθεωρία που διαμορφώνονται και αναδιαμορφώνονται από μια ομάδα ανθρώπων...», αλλά και ως «ένα συνολικό βίωμα με πολλές συνιστώσες, που καλύπτει τις συλλογικές ανθρώπινες συμπεριφορές και λειτουργεί ως μέρος της συλλογικής μνήμης των κοινωνικών ομάδων» (Βερνίκος & Δασκαλοπούλου, 2002). Αν λάβουμε υπόψη ότι ο πολιτισμός κωδικοποιείται σε καθημερινές εννοιολογικές («γλωσσικές μεταφορές») που λαμβάνονται συχνά ως δεδομένες (Bryan, 2002: 1), η καλλιέργεια της πολιτισμικής επίγνωσης θα πρέπει να περιλαμβάνει και την «αναγνώριση» της γλώσσας-στόχου, που εμπλέκεται στην καθημερινή αλληλόδραση και τις ρουτίνες καθημερινότητας, μέσα σε κατάλληλο κοινωνικό πλαίσιο. Άλλωστε, ο πολιτισμός προσδιορίζεται με βάση τέσσερις συνιστώσες νοηματοδότησής του: την αισθητική, που περιλαμβάνει τον κινηματογράφο, τη λογοτεχνία, τη μουσική και τα μέσα ενημέρωσης· την κοινωνιολογική, που σχετίζεται με τις διαπροσωπικές σχέσεις, τα έθιμα κ.λπ.· τη σημασιολογική, η οποία περικλείει όλο το εννοιολογικό σύστημα που καθορίζει τις αντιλήψεις και τις διαδικασίες σκέψης, και την πραγματολογική, που αναφέρεται στην προϋπάρχουσα γνώση, στις κοινωνικές και παραγλωσσικές δεξιότητες που είναι απαραίτητες για την επιτυχή επικοινωνία (Adaskou, Britten, & Fahsi, 1990).

Τα τελευταία χρόνια, με τη ραγδαία αύξηση της μετανάστευσης και της μετακίνησης πληθυσμών, ο πολιτισμός προσδιορίζεται επίσης σε σχέση με τη «διαπολιτισμική επικοινωνία», δηλαδή την ικανότητα να διεισδύουμε σε άλλους πολιτισμούς και να επικοινωνούμε αποτελεσματικά, να κτί-

ζουμε σχέσεις και να συμπράττουμε με τους ανθρώπους αυτών των πολιτισμών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το σύγχρονο εκπαιδευτικό πλαίσιο, που διαμορφώνεται μέσα από τη συνάντηση γλωσσών και πολιτισμών, να φέρνει σε επαφή μαθητές με γλωσσικές ποικιλίες και διαφορετικά πολιτισμικά κεφάλαια, δεδομένου ότι πολλοί από αυτούς έχουν ήδη αναπτύξει μια γλώσσα διαφορετική από τη γλώσσα της πλειονότητας πριν από την είσοδό τους στην ελληνική εκπαίδευση. Παρόλο που για δεκαετίες η ανάπτυξη των γλωσσικών δεξιοτήτων αποτελούσε τον πυρήνα της γλωσσικής εκπαίδευσης (Standards for Foreign Language Learning, 2006: 3), σήμερα δεν (πρέπει να) αποτελεί τον μοναδικό στόχο της διδασκαλίας και της εκμάθησης γλωσσών. Προκύπτει, λοιπόν, η ανάγκη για έναν διαπολιτισμικό προσανατολισμό στη γλωσσική εκπαίδευση, καθώς θεωρούμε πως η *μαθητεία στον πολιτισμό* είναι η πέμπτη δεξιότητα που πρέπει να αναπτύξει ο μαθητής στη γλώσσα-στόχο μαζί με τις τέσσερις δεξιότητες κατανόησης και παραγωγής προφορικού και γραπτού λόγου.

Για τους πιο πάνω λόγους, στη συγκεκριμένη εργασία τονίζουμε ιδιαίτερα τη στενή σχέση γλώσσας και πολιτισμού και δίνουμε βαρύτητα στη *διαπολιτισμική ικανότητα* ως μία βασική δεξιότητα στη διαδικασία εκμάθησης της δεύτερης γλώσσας.

2. Η γλώσσα ως φορέας πολιτισμού

Καθώς η γλώσσα δεν αποτελεί μόνο ένα μέσο επικοινωνίας αλλά δομεί τον τρόπο με τον οποίο κάθε πολιτισμική ομάδα προσεγγίζει την καθημερινότητα, τη διαμορφώνει και

την αναδιαμορφώνει, γλώσσα και πολιτισμός αποτελούν έννοιες αλληλοσχετιζόμενες και αλληλεξαρτώμενες. Άλλωστε, η γλώσσα του κάθε ανθρώπου αποτελεί βασική συνιστώσα της ταυτότητάς του και αποδεικνύεται ως η πιο ορατή έκφραση πολιτισμού, όπου ο πολιτισμός αναφέρεται σε κοινωνικά μεταδιδόμενα πρότυπα και μοντέλα συμπεριφοράς και αλληλεπίδρασης (πβ. και Κουτσιμπέλη, 2014). Η γλώσσα που χρησιμοποιείται από τα μέλη μιας κοινωνικής ομάδας για την ενδο-ομαδική ή εξω-ομαδική επικοινωνία ασκεί επιρροή στις κοινωνικές και πολιτισμικές αναπαραστάσεις (σε σχέση με τις αξίες, τους κανόνες, τις παραδόσεις κ.λπ.). Με άλλα λόγια, μέσω της γλώσσας, σε μεγάλο βαθμό, διαμορφώνεται η ταυτότητά μας, οι αντιλήψεις μας για τις κοινωνικές διαδικασίες, τις αξίες και τις πεποιθήσεις μας, αλλά και η γνώση και οι ιδέες μας (Γεωργογιάννης, 2009). Στο ίδιο πνεύμα, υποστηρίζεται ότι η γλώσσα αποτελεί στοιχείο του πολιτισμού όπως και ο πολιτισμός κομμάτι της γλώσσας. Τα δύο αυτά μέρη είναι άρρηκτα συνυφασμένα, ώστε, εάν κάποιος προσπαθήσει να τα διαχωρίσει, θα χάσει είτε η γλώσσα είτε ο πολιτισμός τη σημασία της/του (Brown, 1994). Αλλά και οι Mitchell και Myles (2004: 235) υποστηρίζουν ότι «γλώσσα και πολιτισμός δεν μπορούν να διαχωριστούν, αντιθέτως αποκτώνται μαζί υποστηρίζοντας η μία συνιστώσα την ανάπτυξη της άλλης».

Η βαθιά σχέση γλώσσας και πολιτισμού αναγνωρίζεται ευρέως και είναι γενικά αποδεκτό ότι η σκέψη ενός από-μου διαμορφώνεται και ελέγχεται από τη γλώσσα που χρησιμοποιεί, καθώς αντανακλά την οπτική του για τον κόσμο. Οι Morgan και Cain (2000) προτείνουν τρεις οπτικές για την κατανόηση της σχέσης γλώσσας και πολιτισμού: η γλώσ-

σα υποδηλώνει τον πολιτισμό, η γλώσσα δημιουργεί πολιτισμικές εκδοχές και ο πολιτισμός διαμορφώνει τη γλώσσα. Δηλαδή, η γλώσσα συνδέεται με έναν τρόπο ζωής, με τις αξίες που τον καθορίζουν, για παράδειγμα τις αντιλήψεις των ανθρώπων για το τι είναι σωστό ή λάθος, αποδεκτό ή μη αποδεκτό, όμορφο ή άσχημο. Αυτές οι αξίες, που μεταδίδονται μέσω της γλώσσας, αποτελούν τα δομικά χαρακτηριστικά των ταυτοτήτων των ατόμων σε συγκεκριμένες πολιτισμικές κοινότητες.

Αξίζει να επισημανθεί πως οι διαστάσεις της γλώσσας, αυτή της πραγματικής καθημερινής επικοινωνίας, που συνδέεται με την ανθρώπινη δραστηριότητα για δημιουργία και παραγωγή, και αυτή ως φορέα πολιτισμού, η οποία συμβάλλει στη διαμόρφωση κοινωνικοπολιτιστικών αξιών που δομούν την ταυτότητα του χρήστη της γλώσσας, είναι αλληλοσχετιζόμενες και αλληλεξαρτώμενες. Σε μια προσπάθεια να αναλύσει την άρρηκτη σχέση της γλώσσας και του πολιτισμού, ο Ngūgī Wa Thiong (1997: 15) προτείνει τις παρακάτω τρεις διαστάσεις της γλώσσας:

Η πρώτη σχετίζεται με το ότι ο πολιτισμός αντανakλά την επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων στην προσπάθειά τους να παραγάγουν και να ελέγξουν τον πλούτο. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι η επικοινωνία βρίσκεται στον πυρήνα της παραγωγής και του ελέγχου του πλούτου και πραγματοποιείται για να εδραιώσει την εμπιστοσύνη και τις αρχές της ανταλλαγής μέσω της διάδρασης. Η δεύτερη διάσταση της γλώσσας διαμορφώνει εικόνες πολιτισμικής διαμεσολάβησης στον ανθρώπινο νου και καθορίζει τον βαθμό στον οποίο αυτές οι εικόνες αντανakλούν ή στρεβλώνουν την πραγματικότητα. Οι εικόνες αυτές διαμορφώνουν τις αντιλήψεις μας για το περιβάλλον και τον εαυτό μας μεταξύ των άλ-

λων. Αυτή η δεύτερη πτυχή της γλώσσας είναι σημαντική στη διαμόρφωση της κοσμοθεωρίας μας. Σήμερα η αμοιβαιότητα αυτών των αντιλήψεων αναδεικνύεται ζωτικής σημασίας για την αποτελεσματική επικοινωνία και αλληλεπίδραση με τους άλλους, καθώς λειτουργούμε σε πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα. Η τρίτη διάσταση της γλώσσας είναι η πολιτιστική ιδιαιτερότητα που εμπεριέχει κάθε γλώσσα, ως η γλώσσα μιας συγκεκριμένης κοινότητας με μια συγκεκριμένη ιστορία.

Σε αυτό το πλαίσιο, η έκθεση της UNESCO (2009: 12) για την πολιτισμική πολυμορφία και τον διαπολιτισμικό διάλογο αναφέρει πως

οι γλώσσες διαμεσολαβούν τις εμπειρίες μας, τα πνευματικά και πολιτισμικά περιβάλλοντά μας, τα συστήματα αξιών μας, τους κοινωνικούς κώδικες και την αίσθηση του ανήκειν, τόσο συλλογικά όσο και προσωπικά. Με αυτή την έννοια, οι γλώσσες δεν είναι μόνο ένα μέσο επικοινωνίας, αλλά αντιπροσωπεύουν τις μορφές της πολιτιστικής έκφρασης, τους φορείς της ταυτότητας, τις αξίες και κοσμοθεωρίες.

3. Διαπολιτισμική επίγνωση/αφύπνιση και διαπολιτισμική ικανότητα σε πολύμορφα πολυπολιτισμικά εκπαιδευτικά πλαίσια

Η πολυπολιτισμική επίγνωση και η διαπολιτισμική μάθηση αποτελούν βασικές συνιστώσες για την προώθηση της αμοιβαίας κατανόησης και αποδοχής της διαφορετικότητας (CEF, 2001). Στην ίδια γραμμή η Rosado (1996) αναγνωρίζει την πολυπολιτισμικότητα ως ένα σύστημα πεποιθήσεων που συνδέονται με την αποδοχή διαφορετικών

πολιτισμών με δυναμικό τρόπο. Σε ένα σύγχρονο πολυπολιτισμικό εκπαιδευτικό πλαίσιο, οι μαθητές με μεταναστευτικό προφίλ πρέπει να έχουν επίγνωση του δικού τους πολιτισμού αλλά και του «άλλου» και να αλληλεπιδρούν με επιτυχία με την ομάδα που είναι φορέας του «άλλου» πολιτισμού, δηλαδή πρέπει να αποκτήσουν «διαπολιτισμική ικανότητα/επίγνωση». Σε διάφορες έρευνες (βλ. Rotheram & Phinney, 1987· Ramsey, 1987) έχει καταδειχθεί ότι τα παιδιά, ήδη από την ηλικία των τριών χρόνων, είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τις διαφορές μεταξύ των δύο φύλων και να διαμορφώνουν στοιχειωδώς τη στάση τους έναντι μελών άλλων πολιτισμικών ομάδων. Σε αυτή την ηλικία αρχίζουν να αποδέχονται τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που μπορεί να μεταδίδονται από τους γονείς τους και άλλους ενήλικες του στενού κοινωνικού τους περιβάλλοντος. Με άλλα λόγια, από αυτή την ηλικία ξεκινάει η ανάπτυξη της «δια-πολιτισμικής επίγνωσης», στην οποία εντάσσονται οι πεποιθήσεις, οι αξίες, οι στάσεις και τα συναισθήματα που μεταφέρονται όχι μόνο μέσα από τη γλώσσα, αλλά και μέσα από εξωγλωσσικούς και παραγλωσσικούς μηχανισμούς, όπως η ενδυμασία, οι χειρονομίες, οι εκφράσεις του προσώπου, η στάση του σώματος κ.λπ. (Tomalin & Stempleski, 1993: 5).

Η ανάπτυξη της πολιτισμικής επίγνωσης και των διαπολιτισμικών δεξιοτήτων είναι απαραίτητες μεταβλητές για την κατανόηση και τη συνεργασία με άτομα από διαφορετικά πολιτισμικά και γλωσσικά περιβάλλοντα. Στο Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς (2002) η δια-πολιτισμική επίγνωση ερμηνεύεται ως το προϊόν που προκύπτει από τη σχέση μεταξύ της γνώσης, της επίγνωσης και της κατανόησης του «κόσμου του δικού μας πολιτισμού» και του

«κόσμου του πολιτισμού-στόχου». Επομένως, η καλλιέργεια της δι-πολιτισμικής επίγνωσης, η οποία μπορεί να επιτευχθεί μέσω της συσχέτισης του πολιτισμού ενός ατόμου με τον «άλλο πολιτισμό», αντλώντας από το δικό του πολιτισμικό κεφάλαιο, δηλαδή τις γνώσεις, τις πεποιθήσεις και τις αξίες, μπορεί να παρέχει μια σταθερή βάση για την προώθηση της αποτελεσματικής διαπολιτισμικής επικοινωνίας (Ho, 2009). Για να κατανοήσουμε πώς μια κοινότητα χρησιμοποιεί τη γλώσσα, πρέπει να κατανοήσουμε την ίδια την κοινότητα, δηλαδή το σύστημα των πεποιθήσεων, αξιών και πίστewων της συγκεκριμένης ομάδας (Corbett, 2003: 19). Δηλαδή, η ανάπτυξη της διαπολιτισμικής επίγνωσης προϋποθέτει την αποκάλυψη και την κατανόηση συμπεριφορών και οπτικών σχετικών με έναν άλλο πολιτισμό. Έτσι, η διαδικασία περιλαμβάνει όχι μόνο την κατανόηση ομοιοτήτων και διαφορών άλλων πολιτισμών, αλλά και την ταυτόχρονη αναγνώριση του «κρυμμένου» πολιτισμού (hidden culture) (Damen, 1986: 141). Ο Byram (1997) εξηγεί περαιτέρω ότι η διαπολιτισμική κατανόηση είναι η ικανότητα του ατόμου να κατανοεί μια άλλη πολιτισμική οπτική και να ρυθμίζει/προσαρμόζει τη δική του οπτική.

Η δι-πολιτισμική επίγνωση αποτελεί μέρος της διαπολιτισμικής ικανότητας, η ανάπτυξη της οποίας (ικανότητας) κρίνεται σημαντική για την αμοιβαία κατανόηση διαφορετικών πολιτισμικών κεφαλαίων και δεν περιορίζεται μόνο στην ικανότητα χρήσης της/των γλώσσας/ών, αλλά περιέχει και την επίγνωση δύο ή περισσότερων πολιτισμών και συμβάλλει στην προώθηση της πολυπολιτισμικής πολιτεϊότητας. Η έννοια της διαπολιτισμικής ικανότητας μπορεί να οριστεί με διάφορους τρόπους και να περιλαμβάνει συγκεκριμένους στόχους και δραστηριότητες που

πρέπει ένα άτομο να επιτελέσει, προκειμένου να θεωρηθεί ότι διαθέτει διαπολιτισμική ικανότητα. Επομένως ο διαπολιτισμικός ομιλητής είναι ένα άτομο που είναι σε θέση να λειτουργεί και στον δικό του πολιτισμό αλλά και σε έναν άλλο, με τον οποίο εξοικειώθηκε μεταγενέστερα στη ζωή του (πβ. και House, 2007).

Είναι, λοιπόν, αναγκαίο να καλλιεργήσουμε την πολιτισμική επίγνωση σε συνέργεια με τη διαπολιτισμική επικοινωνία, προκειμένου να έχουμε μαθητές οι οποίοι θα είναι αποτελεσματικοί χρήστες μιας γλώσσας. Άλλωστε, η απόκτηση μιας δεύτερης γλώσσας είναι στενά συνδεδεμένη με τη διαπολιτισμική επίγνωση, δηλαδή με το πώς ο «άλλος» πολιτισμός σχετίζεται με την πρώτη γλώσσα και τον πολιτισμό του μαθητή (πβ. Kramsch, 1997). Σε ένα τέτοιο πλαίσιο καλλιέργειας της δια/πολυπολιτισμικής επίγνωσης και επικοινωνίας, οι μαθητές της πλειονοτικής κουλτούρας έχουν τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσουν τη δική τους πολιτισμική ταυτότητα και να κατανοήσουν άλλους πολιτισμούς ως ίσους, ώστε α) να αποτρέψουν την εξάπλωση των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων, β) να έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν και να σέβονται άλλους τρόπους ζωής, άλλες πεποιθήσεις και έθιμα, γ) να κατανοήσουν τη δυναμική αλληλεπίδραση που αναπτύσσεται ανάμεσα στους πολιτισμούς και τις γλώσσες και να είναι πιο «ανοιχτοί» σε άλλες γλώσσες και πολιτισμούς, δηλαδή να καλλιεργήσουν την αποδοχή της διαφορετικότητας καθώς και τον σεβασμό στην πολιτισμική ποικιλότητα με στόχο μια πιο αποτελεσματική επικοινωνία. Οι μαθητές από μεταναστευτικά πλαίσια πρέπει αφενός να σέβονται και να κατανοούν την πλειονοτική κουλτούρα και τη γλώσσα (της), αφετέρου να μπορούν να ενσωματώνουν πτυχές του δικού τους πολιτισμού

στον πολιτισμό-στόχο. Παράλληλα, θα πρέπει να αξιοποιούν τη δι-πολιτισμική επίγνωση που απέκτησαν, για να άρουν παρερμηνείες, ενεργοποιώντας τις δεξιότητες συσχέτισης, ανακάλυψης, σύγκρισης και αλληλεπίδρασης με στόχο μια πιο αποτελεσματική επικοινωνία (πβ. Byram, 1997).

4. Διαπολιτισμική επικοινωνία και απόκτηση της δεύτερης γλώσσας

4.1. Επικοινωνιακή και διαπολιτισμική-επικοινωνιακή ικανότητα

Η επικοινωνία είναι μια περίπλοκη διαδικασία αλληλεπίδρασης κοινωνικών πράξεων που συμβαίνουν σε ένα σύνθετο κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον. Ενώ η επικοινωνιακή ικανότητα αναφέρεται στην ικανότητα του ομιλητή να ερμηνεύσει τα μηνύματα και να διαπραγματευτεί τη σημασία με άλλους ομιλητές εντός μιας κοινότητας (Sauvignon, 2001), η διαπολιτισμική επικοινωνιακή ικανότητα είναι η ικανότητα του ομιλητή να αλληλεπιδρά αποτελεσματικά με ανθρώπους από άλλους πολιτισμούς που αναγνωρίζει ότι είναι διαφορετικοί από τον δικό του. Με την έννοια αυτή, η διαπολιτισμική επικοινωνιακή ικανότητα αποτελεί προέκταση και διεύρυνση της επικοινωνιακής ικανότητας ενός ατόμου, καθώς συμπεριφέρεται με επάρκεια και ευέλικτο τρόπο, όταν εμπλέκεται σε δράσεις ή αντιμετωπίζει στάσεις και προσδοκίες εκπροσώπων άλλων πολιτισμών (πβ. Lazar, 2003). Στο πνεύμα αυτό, η διαπολιτισμική επικοινωνία είναι μία από τις οκτώ βασικές ικανότητες για τη διά βίου μάθηση που προτείνονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή: α) επικοινωνία στην πρώτη γλώσσα, β) ικανότητα

επικοινωνίας σε ξένες γλώσσες, γ) ικανότητα στην επιστήμη και την τεχνολογία, δ) ψηφιακή ικανότητα, ε) «μαθαίνω πώς να μαθαίνω»), στ) πολιτειότητα, η οποία περιλαμβάνει τις διαπροσωπικές και διαπολιτισμικές σχέσεις, ζ) αίσθηση επιχειρηματικότητας, η) πολιτισμική συνείδηση και έκφραση (European Commission, 2012).

Η διαπολιτισμική επικοινωνιακή ικανότητα αποτελεί μια διαδικασία ουσιαστικής και ρεαλιστικής διαπροσωπικής αλληλεπίδρασης, που συμπεριλαμβάνει την επίγνωση των πολιτισμικών πλαισίων και την εκτίμηση των πολιτισμικών πτυχών τόσο της γλώσσας του ίδιου του μαθητή όσο και της δεύτερης γλώσσας. Για την αποτελεσματική, δηλαδή, διαπολιτισμική επικοινωνία απαιτούνται ικανότητες και δεξιότητες επικοινωνίας και λειτουργικότητας σε δια/πολυπολιτισμικές καταστάσεις και περιβάλλοντα. Η διαπολιτισμική επικοινωνία, επομένως, δεν προϋποθέτει μόνο την επικοινωνία με άτομα από άλλα πολιτισμικά πλαίσια, αλλά σχετίζεται και με στάσεις, συμπεριφορές και δεξιότητες που βασίζονται σε κώδικες που θέτει η διαφορετικότητα στο κάθε πολυπολιτισμικό περιβάλλον· είναι η ικανότητα ατόμων συγκεκριμένων κοινωνικών και πολιτισμικών ταυτοτήτων να αλληλεπιδρούν με άτομα διαφορετικών πολιτισμικών ταυτοτήτων για την καλύτερη επικοινωνία σε πολύγλωσσες κοινωνίες (Byram, 2002· Καγκιά, 2011).

Στο πνεύμα αυτό, έχει προταθεί (Byram & Zarate, 1994: 15) ένα μοντέλο διαπολιτισμικής ικανότητας/επικοινωνίας, το οποίο παρουσιάζει τέσσερα σύνολα δεξιοτήτων, στάσεων και γνώσεων, που αναφέρονται ως «γνώση» (savoir-knowing).

1. Η γνώση του «εγώ» και του «άλλου», της ατομικής και κοινωνικής αλληλεπίδρασης.

2. Η γνώση τού «πώς να καταλάβεις» (*savoir comprendre*), που απαιτεί δεξιότητες για την ερμηνεία και τη συσχέτιση πληροφοριών.
3. Η γνώση τού «πώς να μάθεις» (*savoir apprendre*), που απαιτεί δεξιότητες για την ανακάλυψη νέων γνώσεων και την αλληλεπίδραση με στόχο την απόκτηση νέων γνώσεων.
4. Η γνώση τού «πώς να είναι» (*savoir être*), δηλαδή συμπεριφορές για τη σχετικοποίηση του «εαυτού» και την αποτίμηση του «άλλου».

Άλλωστε η αποτελεσματική αλληλεπίδραση προϋποθέτει όχι μόνο την αποτελεσματική ανταλλαγή πληροφοριών, αλλά και την ικανότητα να καταλαβαίνει κανείς την οπτική γωνία του “άλλου” για τον δικό του πολιτισμό, επιλύοντας —όπου χρειάζεται— δυσλειτουργίες στην επικοινωνία και τη συμπεριφορά του» (Byram, 1997: 42). Τελικά, για την επίτευξη της διαπολιτισμικής επικοινωνίας είναι αναγκαία η διαμόρφωση μιας δυναμικής πολιτισμικής ταυτότητας, που να στηρίζεται στην πολυπολιτισμική επίγνωση και να οδηγεί στη διαπολιτισμική επικοινωνιακή ικανότητα και συνεργασία όλων των μαθητών ανεξαιρέτως (Χατζησωτηρίου & Ξενοφώντος, 2014: 178-179).

4.2. Διαπολιτισμική επικοινωνία στο πλαίσιο της διδασκαλίας της Γ2

Για όλους τους παραπάνω λόγους, στο επίκεντρο της διδασκαλίας μιας δεύτερης γλώσσας είναι η προετοιμασία των μαθητών από άλλα πολιτισμικά περιβάλλοντα να αλληλεπιδρούν κατάλληλα και αποτελεσματικά με εκείνους

από τον «άλλο πολιτισμό»), τον πολιτισμό της πλειονότητας. Συνεπώς, για την αποτελεσματική απόκτηση μιας δεύτερης γλώσσας (Γ2) είναι απαραίτητο να καλλιεργηθεί/αναπτυχθεί η δεξιότητα της διαπολιτισμικής επικοινωνίας στο γλωσσικό μάθημα και πιο συγκεκριμένα οι παρακάτω συνιστώσες, που νοσηματοδοτούν τη διαπολιτισμική επικοινωνιακή ικανότητα:

- Η πολυμορφία/διαφορετικότητα ως ένα θεμελιώδες χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνιών.
- Η επικοινωνία ως εργαλείο κατασκευής της κοινωνικής/πολιτισμικής ταυτότητας μέσω της διαπραγμάτευσης του μηνύματος.
- Η επικοινωνία ως μια διαδικασία μεταφοράς «φορτίου» των κοινωνικών/πολιτισμικών σχέσεων (Chen, 2014: Ward & Wilson, 2014).

Η πρόσκτηση μιας δεύτερης γλώσσας προϋποθέτει την επικοινωνία και τη δι-πολιτισμική επίγνωση, με την έννοια της επίγνωσης του πολιτισμού-στόχου από την πλευρά του μαθητή με μεταναστευτικό προφίλ, αλλά και της κατανόησης του πώς ο συγκεκριμένος πολιτισμός σχετίζεται με τον πολιτισμό της χώρας καταγωγής του. Σύμφωνα με τον Byram (2000), η διαπολιτισμική επικοινωνιακή ικανότητα αποτελείται από πέντε αλληλοδραστικές και αλληλοεμπλεκόμενες συνιστώσες/δεξιότητες:

1. *Γνώση*, που περιλαμβάνει την ενημέρωση για τις κοινωνικές ομάδες, τα προϊόντα, τις πρακτικές και τις διαδικασίες αλληλεπίδρασης.
2. *Στάσεις*, που αφορούν το «άνοιγμα» σε άλλους πολιτισμούς και την προθυμία του ατόμου να αναθεωρήσει τις

πολιτισμικές αξίες και πεποιθήσεις του και να αλληλεπιδράσει με «άλλους» πολιτισμούς.

3. Δεξιότητες εντοπισμού και ερμηνείας ενός γεγονότος από μια άλλη κουλτούρα και συσχέτισής του με αντίστοιχα γεγονότα της δικής του κουλτούρας.
4. Δεξιότητες ανακάλυψης νέων πολιτισμικών γνώσεων και πρακτικών.
5. Κριτική πολιτισμική επίγνωση, την ικανότητα να αξιολογεί με κριτικό τρόπο οπτικές, πρακτικές και προϊόντα της δικής του κουλτούρας και άλλων πολιτισμών.

Έτσι, σε ένα πλαίσιο διδασκαλίας της Γ2 που στοχεύει στην ανάπτυξη και της διαπολιτισμικής διάστασης/ικανότητας, (πρέπει να) αξιοποιούνται πρακτικές που θα συμβάλουν στη διαπολιτισμική επικοινωνία και τη γλωσσική επάρκεια των μαθητών, στην προετοιμασία τους για αλληλεπίδραση με άτομα από άλλους πολιτισμούς, στην κατανόηση και αποδοχή ατόμων από άλλα πολιτισμικά περιβάλλοντα ως άτομα με άλλες οπτικές, αξίες και συμπεριφορές και στην κατανόηση αυτής της επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης, τόσο από την πλευρά των μαθητών της πλειονοτικής όσο και της μειονοτικής κουλτούρας ως μιας πολύτιμης εμπειρίας (πβ. Byram, Gribkova, & Starkey, 2002). Συνεπώς, το γλωσσικό μάθημα πρέπει να στοχεύει σε ένα διαπολιτισμικά ικανό άτομο, το οποίο θα είναι σε θέση να κατανοεί τον δικό του πολιτισμό, θα είναι ενήμερο για το πώς ο πολιτισμός του γίνεται αντιληπτός από άτομα που προέρχονται από άλλους πολιτισμούς, θα κατανοεί τον πολιτισμό-στόχο συγκρίνοντάς τον με τον δικό του.

5. Πρακτικές ενίσχυσης της διαπολιτισμικής αφύπνισης και επικοινωνίας

Στο πνεύμα και ως συνέπεια όλων όσα εκτέθηκαν, τα τελευταία χρόνια το επίκεντρο της διδασκαλίας της δεύτερης γλώσσας μετατοπίζεται από το «μαθαίνω για τη γλώσσα» στο «μαθαίνω να χρησιμοποιώ τη γλώσσα, για να επικοινωνήσω με ανθρώπους με διαφορετικό πολιτισμικό και γλωσσικό υπόβαθρο, αναπτύσσω δηλαδή και διαπολιτισμική επικοινωνιακή δεξιότητα» (Savignoni, 1995). Η καλλιέργεια της διαπολιτισμικής επίγνωσης και επικοινωνίας στο γλωσσικό μάθημα συμβάλλει στην κατανόηση και αναγνώριση, από την πλευρά του δίγλωσσου μαθητή, των πολιτισμικών και γλωσσικών πτυχών της γλώσσας και στην επίγνωση του εαυτού του ως ενεργού συμμετέχοντα στον πολιτισμό που φέρει η κοινότητα της δεύτερης γλώσσας (Cassara, 1993).

Στο Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς (CEF, 2001) υπογραμμίζεται η σημασία της διαπολιτισμικής προσέγγισης στη γλωσσική εκπαίδευση, προκειμένου να καλλιεργηθεί η ευαισθητοποίηση της πολιτισμικής πολυμορφίας και να προωθηθεί ο σεβασμός στη διαφορετικότητα. Στο πλαίσιο της δυναμικής της διαπολιτισμικής προσέγγισης στη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος, ο μαθητής μιας δεύτερης γλώσσας δεν παύει να έχει δεξιότητες/ικανότητες στη γλώσσα και τον πολιτισμό της χώρας καταγωγής του. Επιπλέον, οι γλωσσικές και πολιτισμικές δεξιότητες σε καθεμία από τις γλώσσες τροποποιούνται σε σχέση με τις γνώσεις που αποκτά για το(ν) «άλλο» και συμβάλλουν στη διαπολιτισμική ευαισθητοποίηση (Council of Europe, 2001: 43).

Για να καλλιεργηθεί η ικανότητα διαπολιτισμικής επικοινωνίας των μαθητών από άλλα πολιτισμικά περιβάλλοντα, (θα πρέπει να) παρέχονται δυνατότητες ανάπτυξης ποικίλων δεξιοτήτων πρόσκτησης της γλώσσας-στόχου και κατανόησης του πολιτισμού-στόχου, αλλά και ευκαιρίες να αναστοχάζονται αυτοί οι μαθητές στον δικό τους πολιτισμό και να εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές με τον πολιτισμό-στόχο (πβ. και Garrido & Alvarez, 2006). Στη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος συστήνεται η υιοθέτηση προσεγγίσεων που ευαισθητοποιούν τους μαθητές στη δι-πολιτιστική φύση συγκεκριμένων πτυχών της αλληλεπίδρασης (Kramsch, 1993). Με άλλα λόγια, ο εκπαιδευτικός είναι υπεύθυνος να δημιουργήσει ένα επικοινωνιακό μαθησιακό περιβάλλον εξερεύνησης του/των πολιτισμού/ών στην τάξη.

5.1. Προς μια διαφοροποιημένη-πολυμεθοδική προσέγγιση

Δεδομένου ότι σε μια σύγχρονη τάξη (και στην Ελλάδα) υπάρχουν πλέον μαθητές με διαφορετικές απόψεις και κοσμοθεωρίες, διαφορετικές πολιτισμικές καταβολές, εμπειρίες και ανάγκες, είναι δύσκολο να αναπτύξουν τις γλωσσικές και διαπολιτισμικές τους δεξιότητες με τον ίδιο ρυθμό. Σε ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από την πολυμορφία και τη διαφορετικότητα του μαθητικού πληθυσμού του, η εφαρμογή διαφοροποιημένων πολυμεθοδικών προσεγγίσεων παρέχει στους μαθητές καλύτερες μαθησιακές ευκαιρίες και εμπειρίες για την ανάπτυξη των γλωσσικών και επικοινωνιακών τους δεξιοτήτων και στρατηγικών. Σε ένα τέτοιο διαφοροποιημένο διδακτικό περιβάλλον, βασικός στόχος είναι η έκθεση των μαθητών σε

ένα πλούσιο σε ερεθίσματα και πληροφορίες περιβάλλον (Kra-shen, 1999), για να έχουν τη δυνατότητα/ευκαιρία χρήσης της γλώσσας-στόχου με ποικίλους και διαφορετικούς τρόπους (Γρίβα & Σέμογλου, 2015). Σε ένα τέτοιο παρωθη-τικό εκπαιδευτικό πλαίσιο:

1. Αναγνωρίζονται οι προσωπικές δυνατότητες, δεξιότη-τες και αδυναμίες του κάθε μαθητή, καθώς αντιμετω-πίζεται ως μοναδικός.
2. Αξιοποιούνται ποικίλες στρατηγικές και μέσα, ώστε να απαντούν στις διαφορετικές ανάγκες των μαθητών και να ανταποκρίνονται στις δυνατότητές τους και στο επίπεδο ετοιμότητάς τους, οι οποίες καλό είναι να εντο-πίζονται στην αρχή της διδακτικής περιόδου.
3. Δημιουργούνται ευέλικτες και πολλαπλές μορφές ομά-δων εργασίας.
4. Προσφέρονται εναλλακτικοί τρόποι εργασίας και ιεραρ-χημένες δραστηριότητες, ώστε ο ρυθμός να είναι δια-φοροποιημένος με βάση τις ανάγκες των μαθητών.
5. Παρέχονται ευκαιρίες για ενεργή εμπλοκή των μαθη-τών σε δραστηριότητες πολυπολιτισμικού περιεχομέ-νου, ώστε να παρωθούνται για να εκφράζουν ιδέες και απόψεις σχετικά με όσα τους παρουσιάζονται, να επι-χειρηματολογούν και να εκτιμούν τις πληροφορίες που λαμβάνουν για άλλους πολιτισμούς (Webb, 1990).

5.2. Προς ένα περιβάλλον καλλιέργειας της λεκτικής και της εξωλεκτικής επικοινωνίας

Η δημιουργία ενός πολυαισθητηριακού και πολυτροπικού μαθησιακού περιβάλλοντος με πολυπολιτισμικά ερεθίσμα-

τα, όπου η επικοινωνία ενισχύεται εξωλεκτικά και παραγλωσσικά και οι μαθητές κατανοούν αλλά και επικοινωνούν στη γλώσσα-στόχο με ποικίλους τρόπους και μέσα, αποτελεί σημαντική παράμετρο για την αποτελεσματική διαδικασία του γλωσσικού μαθήματος. Η αυθεντική επικοινωνία των μαθητών μπορεί να επιτευχθεί στην τάξη με την εμπλοκή τους σε αλληλοδραστικές δραστηριότητες (Richards & Rodgers, 2001), μέσω των οποίων τους παρέχεται «η αιτία για να επικοινωνήσουν» καθώς και η ευκαιρία για επικοινωνία σε ρεαλιστικές καταστάσεις του ενός ή του άλλου πολιτισμού, μπορούν δηλαδή να αναπτύξουν τις γλωσσικές τους δεξιότητες και να καλύψουν έτσι τις επικοινωνιακές τους ανάγκες μέσω της «διαπραγμάτευσης εννοιών» στο πλαίσιο αυθεντικών επικοινωνιακών καταστάσεων.

Τέτοιες επικοινωνιακές δραστηριότητες μπορούν να συνδέσουν τη χρήση της γλώσσας με τις κοινωνικές και πολιτισμικές της διαστάσεις και να συμβάλουν στην ανταλλαγή πολιτισμικών πληροφοριών, ιδεών και απόψεων. Σε αυτές συμπεριλαμβάνονται κινητικά παιχνίδια, παιχνίδια ρόλων, προσομοιώσεις και δραστηριότητες επίλυσης προβλήματος κ.λπ., που δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές να επικοινωνήσουν λεκτικά και εξωλεκτικά σε ποικίλα πλαίσια, αναλαμβάνοντας διαφορετικούς ρόλους. Προτείνεται επίσης η αξιοποίηση αλληλοδραστικών δραστηριοτήτων και συνεργατικών παιχνιδιών για την ενίσχυση της αλληλόδρασης και την καλλιέργεια των επικοινωνιακών δεξιοτήτων, όπως δραστηριότητες διερευνητικού τύπου, έκφρασης και ανταλλαγής απόψεων, μεταφοράς πληροφοριών, πληροφοριακού κενού και ανάληψης ρόλων (πβ. Adeoye & Yusuf, 2012).

Αξιοποίηση του παιχνιδιού

Το παιχνίδι ως εκπαιδευτικό εργαλείο προσδίδει μεγαλύτερο ενδιαφέρον στη διαδικασία μάθησης και παρέχει ένα πλαίσιο για «αλληλοδραστική επικοινωνία», καθώς οι μαθητές εμπλέκονται σε μια αμφίδρομη διαδικασία επίτευξης της αμοιβαίας κατανόησης, στην οποία οι συμμετέχοντες όχι μόνο ανταλλάσσουν πληροφορίες αλλά δημιουργούν και μεταφέρουν κάποιο μήνυμα (Khattak κ.ά., 2003, στο Γρίβα & Σέμογλου, 2015· Swain, 1993).

Μέσα από το παιχνίδι δίνεται στους μαθητές η δυνατότητα να επικοινωνήσουν και να έρθουν σε επαφή με άλλους πολιτισμούς και άλλα γλωσσικά ακούσματα και να αφυπνιστούν στη γλωσσική και πολιτισμική διαφορετικότητα σε ένα ευχάριστο, δημιουργικό και διασκεδαστικό περιβάλλον. Μπορούν να αξιοποιηθούν α) παιχνίδια απ' όλο τον κόσμο, για την ανάπτυξη της πολυγλωσσικής και πολυπολιτισμικής αφύπνισης των μαθητών σε ένα αλληλοδραστικό και συνεργατικό εκπαιδευτικό περιβάλλον, αλλά και β) δημιουργικές δραστηριότητες, παιχνίδια που ενισχύουν τη λεκτική και εξωλεκτική συμπεριφορά, δραστηριότητες και επιπλέον εκπαιδευτικό υλικό, μέσω του οποίου δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να συμμετέχουν ενεργά και να εκφράζονται δημιουργικά. Μάλιστα, το παιχνίδι ρόλων αποτελεί μια βασική κατηγορία παιχνιδιών, όπου οι μαθητές μπορούν να έρθουν σε επαφή με ρεαλιστικές πολιτισμικές καταστάσεις, αλλά και μια κατάλληλη τεχνική για την ανάδυση των πολιτισμικών ποικιλιών/διαφορών στις λεκτικές πράξεις, όπως όταν ζητούν συγγνώμη, όταν προτείνουν, επαινούν κ.λπ. (Lanzaron, 2001). Για επιβεβαίωση, κάποιοι μαθητές μπορούν να «παίξουν μια ανεπιτυχή επικοινωνία», που προκύπτει